
kglteater.dk

STUDIEHÆFTE

LIVLÆGENS BESØG

—
BO HOLTEN

Sæson 2011/2012

Det Kongelige Teater

Livlægens Besøg Indhold

- 3 Introduktion
- 5 Personerne i *Livlægens besøg*
- 7 Virkelighedens trekantsdrama
- 10 Manden der ikke ville være konge
- 13 Om musikken i *Livlægens besøg*
- 14 Om nerve og udfordringer
- 17 Værd at vide om forestillingen
- 18 Struensees Danmark – set med fremmede øjne
- 20 Dommen over Caroline Mathilde og Struensee
- 21 Spørgsmål til efterbehandling
- 22 Forslag til det videre arbejde

Billetinformatiion

Skolebilletter

Skolebilletter til 40 kr. kan bestilles til udvalgte spilletage. Se listen over skoleforestillinger på www.kglteater.dk/skoler. Der skal bestilles min. 10 billetter for at opnå skolerabat. Skolerabatten omfatter: Børnehaver, fritidshjem, SFO'er, fritidsklubber, folkeskoler, ungdomsskoler, privat- og friskoler, gymnasier, HF-studier, handelsskoler og øvrige anerkendte ungdomsuddannelser.

Unge

Halv pris til unge mellem 18 og 25 år. Der sælges ikke rabatterede billetter til forestillingens to dyreste kategorier, herudover er der ingen begrænsninger på sæder eller antal. For at opnå 50% rabat på billetten, skal der oprettes en profil på kglteater.dk, hvor der afgives tilladelse til, at Det Kongelige Teater må sende information via e-mail.

Studemateriale udarbejdet af

Ulla Hahn Ranmar / Skoletjenesten

Grafik

Presse- & Kommunikationsafdelingen

Introduktion

Livlægens besøg er Bo Holtens Reumert-belønnede historiske opera baseret på P. O. Enquists forrygende bestseller om et af Danmarkshistoriens mest dramatiske trekantsdramaer i en tid med store omvæltninger og magtkampe i Europa op til den franske revolution.

Bo Holten har komponeret storslået musik inspireret af Christian VII, Struensee og Caroline Mathildes tid, og Peter Oskarson har skabt en flot iscenesættelse med spektakulære og farvestrålende kostumer. Oplev Johan Reuter i glansrollen som livlægen Struensee og Gert Henning-Jensen i et af sit livs roller som Christian VII.

Dette undervisningsmateriale kan bruges i et fagsamarbejde mellem blandt andet dansk, historie og musik, og det kan indgå både som forberedelse til forestillingen og som efterbehandling heraf.

God fornøjelse med forestillingen – her i hæftet såvel som i teatret!

Elisabeth Jansson, Sten Byriell og Det Kongelige Operakor

Iscenesættelse
Peter Oskarson

Struensee
Johan Reuter

Scenografi og kostumedesign
Peter Holm

Caroline Mathilde
Elisabeth Jansson

Lysdesign
Per Sundin

Christian VII
Gert Henning-Jensen

Forestillingsdramaturgi
Jan Mark

Ove Høegh-Guldberg
Sten Byriel

Bevægelsesinstruktør
Kajsa Giertz

Enkedronningen
Anne Margrethe Dahl

Libretto
**Per Olov Enquist/
Eva Sommestad Holten**

Enkedronningen
Gitta-Maria Sjöberg

Musikalsk ledelse
Bo Holten

Carl Schack Rantzau
Lars Waage

Det Kongelige Operakor

Støvlet-Cathrine
Djina Mai-Mai

Det Kongelige Kapel

Enevold Brandt
Bengt-Ola Morgny

Dansere fra Pantomimeteatret

Frederik V
Mogens Gert Hansen

Reverdil
Peter Lundsgaard

Personerne i Livlægens besøg

Johan Reuter

Livlægen **Johann Friedrich Struensee** (1737-1772) blev dronning Caroline Mathildes elsker og den egentlige magthaver i Danmark fra efteråret 1770 til januar 1772. Da han forsøgte at reformere det danske samfund, truede han magtfulde interesser. Han blev afsat ved et kup og henrettet på Østre Fællid i april 1772.

Bengt-Ola Morgny

Enevoldt Brandt (1738-1772) var hofmand, fløjtespiller og en god ven af Struensee. Han blev sin tids kulturminister (maitre de plaisir). Ligesom venen Struensee blev han fængslet og henrettet i 1772.

Elisabeth Jansson

Dronning Caroline Mathilde (1751-1775) var Danmarks dronning og gift med Christian VII. På grund af kærlighedsforholdet til Struensee blev hun landsforvist og skilt fra sin mand. Hun kom aldrig til at se sine børn igen og døde kun 23 år gammel i byen Celle.

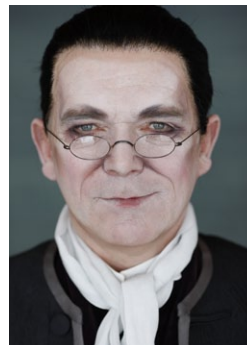
Gitta-Maria Sjöberg

Enkedronning Juliane Marie (1729-1796) var Kong Christians VII's stedmor og enke efter Frederik V. Enkedronningen stod bag kuppet mod Struensee i 1772.

Gert Henning-Jensen

Kong Christian VII (1749-1808) En af Danmarks mest omdiskuterede konger, som på grund af sin psykiske sygdom aldrig selv havde den virkelige magt. I både hans samtid og i eftertiden er det blevet diskuteret, hvor gal kongen egentlig var, og hvad der kan have fremkaldt hans besynderlige opførsel.

Sten Byriell

Ove Høgh-Guldberg (1731-1808) var søn af en bedemand i Horsens. Han gjorde en strålende karriere og blev tilknyttet det danske hof. Han var en af lederne af sammensværgelsen mod livlægen Struensee og var en del af den kommission, som i 1772 dømte Struensee til døden.

Ole Hedegaard *1

Kong Frederik V (1723-1766) var Christian VII's far. Hans forkærlighed for orgier med spiritus og kvinder betød at hans religiøse far, Christian VI, overvejede at umyndiggøre ham. Med årene blev Kong Frederik så ødelagt af spiritus og skørlevned at han ikke længere kunne overkomme at regere sit rige uden hjælp fra loyale og dygtige embedsmænd.

Djina Mai-Mai

Støvlet-Katrine (1745-1805) var datter af prins Georg Ludvig af Braunschweig-Bevernt og hans elskerinde Anna Marie Schröder. Som enke ernærede Anna Maria Schröder sig ved at lave støvletter, og derfor blev hendes datter kaldt Støvlet-Katrine. Allerede inden Katrine blev Christian VII's elskerinde, var hun kendt som et såkaldt "offentligt fruentimmer", dvs. prostitueret.

Lars Waage

Greve Schack Carl Rantzau (1717-1789) havde godset Ascheberg i Holstein, hvor han og Struensee diskuterede de franske oplysningsidéer. Fra at have været Struensees ven og mentor vendte han sig efterhånden mod ham og endte med at blive en af de kupmagere, som i 1772 sørgede for at rydde ham af vejen.

Ulla Kudsk Jensen

Louise von Plessen (1725-1799) var Caroline Mathildes overhofmesterinde, men blev forvist fra hoffet.

Emilia Hauser Kemnitz *2

Prinsesse Louise Augusta (1771-1843) var officielt datter af Caroline Mathilde og Christian VII. Meget tyder dog på, at hun var Struensees datter. Louise Augusta er stammor til mange af nutidens europæiske kongefamilier.

Peter Oskarson *3

Elie Salomon François Reverdil (1732-1808) kom fra Schweiz til København i 1760 og blev Christian VII's lærer. Da Christian besteg tronen, blev Reverdil udnævnt til kabinetssekretær. Han skildrede i sine erindringer Struensees tid ved det danske hof.

1: Kong Frederik V bliver i 2011 spillet af Mogens Gert Hansen

2: Prinsesse Louise Augusta bliver i 2011 spillet af Selma Petri Kjærgård

3: Elie Salomon François Reverdil bliver i 2011 spillet af Per Lundsgaard

Virkelighedens trekantsdrama

Af Ulla Hahn Ranmar, Skoletjenesten

Operaen Livlægens besøg omhandler et af den danske histories kendteste trekantsdramaer. Med udgangspunkt i Per Olov Enquists historiske roman af samme navn fortæller den om forholdet mellem den kongelige livlæge Johann Friedrich Struensee (1737–1772) og dronning Caroline Mathilde (1751–1775) og hendes ægteskab med den sindssyge kong Christian 7. (1749–1808). Det er et psykologisk drama fyldt med kærlighed, vanvid, lidenskab og magtbegær.

I operaen oplever vi et trekantsdrama, som er styret af lidenskab og kærlighed. Og der er ingen tvivl om, at Caroline Mathilde og Struensee rent faktisk havde et forhold til hinanden igennem flere år. I historiske kilder antages det også alment, at regentparrets andet barn, prinsesse Louise Augusta, var Struensees og ikke kongens barn. For den unge dronning, der i ægteskabet med den ustabile Christian var både ensom og ulykkelig, var forholdet et møde med både kærligheden og lidenskaben. Struensee var en moderne mand, der, inspireret af sin samtids store tænkere såsom Rousseau og Voltaire, var optaget af kampen for individets rettigheder. Han forstod at lytte til dronningen og inspirerede hende med sin moderne tankegang.

Om forholdet var et kærlighedsforhold – og ikke nærmere tangerede en affære for Struensee – kan betvivles. Både politiske ambitioner og magtbegær synes at have været vigtige brikker i spillet. Mange historiske tolkninger giver et billede af den tyske Struensee som en mand, der først og fremmest havde fokus på magt og indflydelse ved hoffet. Hermed skal det ikke forstås således, at Struensee

nødvendigvis var en ond og manipulerende personlighed, men nærmere at han blot udnyttede de muligheder, der nærmest tilfældigt faldt ned i skødet på ham. I løbet af knapt tre år lykkedes det ham reelt at overtage magten i landet. Efter flere års kraftig indflydelse på kongens beslutninger formåede han i 1770 at få kongens underskrift på et dokument, der afskaffede statsrådet, kongens rådgivende organ, og

Johan Reuter og Bengt-Ola Morgny

indsatte Struensee som landets øverste myndighed. Her var det Struensee, der udvalgte hvilke sager, lovforslag og andet, der blev forelagt kongen. Og med hans indflydelse på kongen var det derefter en formalitet at få sådanne dokumenter underskrevet.

Struensee brugte dog ikke sin magt til udelukkende at tjene sin egen sag. I sin magtperiode lykkedes det ham at få indført flere love, der værnede om borgerne rettigheder og helbred. Han indførte blandt andet love, der forbød tortur af fanger, han forbedrede sygehusvæsenet, afskaffede censuren og indførte bedre vilkår for fæstebønderne. I sin korte tid ved magten nåede Struensee at indføre omkring 1800 ændringer og nye love.

Den sidste rolle i trekantsdramaet tilfaldt kong Christian 7. Han var hele sit liv plaget af en psykisk ustabil personlighed. Han gav i mange sammenhænge anledning til forundring blandt befolkningen på grund af sin mystiske og utilregnelige adfærd. Han talte ofte med sig selv, lavede ukontrollerede ansigts-trækninger under de store middage på slottet og havde for vane, i raseriudbrud, at kaste med møbler og genstande – gerne ud gennem slottets vinduer. Måske som en reaktion herpå havde han et markant alkoholmisbrug og optrådte ofte i det københavnske natteliv som uromager og slagsbroder.

Der kan ikke være megen tvivl om, at kongen var klar over dronningens forhold til Struensee. Imidlertid valgte han ikke at gøre noget ved dette førend

Elisabeth Jansson og Amanda Oskarson

den skæbnesvangre nat efter maskeballet. Tilsyneladende passede det ham udmærket, at Struensee havde et intimt forhold til dronningen. Så var han måske selv fri. Sit forhold til Struensee satte kongen samtidigt meget højt. I sin behandling af den sindsyge konge indførte Struensee både kolde bade og en slags samtaleterapi. For at komme af med den angst, som trykkede kongen, mente Struensee, at det var vigtigt, at kongen fik talt ud herom. På denne måde blev den lidt ældre Struensee kongens fortrolige og nære ven. Da Christian 7. alligevel underskrev arrestpapirerne på både Caroline Mathilde og Struensee natten mellem den 16. og 17. januar 1772, tyder meget på, at han af Struensees modstandere – deriblandt enkedronning Juliane Marie – blev bildt ind, at de to planlagde at myrde kongen.

Kort om oplysningstiden

I løbet af 1600-tallet begyndte en ny ideologisk, intellektuel bevægelse at tage form. I århundreder forinden havde kirken haft monopol på sandheden. Med en dogmatisk indstilling til Bibelens ord blev alt fra moral til sandheden om naturens indretning udledt fra de kristne skrifter. Denne opfattelse anfægtedes nu af oplysningstidens foregangsmænd, der gennem videnskaben og dermed den menneskelige fornuft afslørede nye forklaringer på naturfænomener i modstrid med kirkens etablerede sandheder. Et eksempel er astronomen Nikolaus Kopernikus' nye verdensbillede, hvor Jorden mistede sin rolle som verdens centrum.

Da kirkens og Bibelens monopol på sandheden mistede sin magt, blev det efterfølgende det enevældige kongestyre, der stod for skud. Kongemagten havde tidligere legitimeret sin magt ved at udrede denne fra de bibelske skrifter. Nu krævede oplysningstidens filosoffer kongens uindskrænkede magt afskaffet. Den enkelte borger skulle have indflydelse på sit eget liv. Oplysningstidens fastholdelse af den men-

neskelige fornuft som erkendelsesvej havde forbindelse helt tilbage til den antikke græske filosofi, hvor netop fornuften havde haft den centrale placering. Gennem fornuften skulle mennesket nå til sandheden. Det var især filosoffer som Voltaire og Rousseau fra Frankrig og Locke og More i England, hvis nye tanker og skrifter vandt udbredelse i store dele af Europa. At bogtrykkerkunsten efterhånden gjorde det muligt at trykke bøger til den almene borger var også med til, at mangfoldiggørelsen af de nye tanker om fornuftens sejr blev så omfattende. Dette gjaldt dog stadigvæk kun de øverste lag af befolkningen, da almuen og de fattige byboere fortsat var analfabeter.

I Danmark fandtes der ingen særligt markante tænkere inden for oplysningstidens idéverden. Alligevel fik den en vis indflydelse på det danske samfundsliv. Blandt de første formidlere var netop Struensee, der i sin magtperiode fik gennemført en lang række liberale reformer. Siden hen medvirkede det nye tankesæt også til ophævelsen af stavnsbåndet (1788-1800) og til indførelsen af skolereformer (1814), hvor undervisningspligten blev gennemført.

Manden der ikke ville være konge

Af Ulrik Langen

I eftertiden er Christian 7. mest kendt som en pudsigt bifigur i forhold til de store begivenheder i anden halvdel af 1700-tallet: livlægen Struensees magtovertagelse og affære med dronning Caroline Mathilde, stavnsbåndets ophævelse, Slaget på Reden, Københavns bombardement og så videre. Allerede fra sine ungdomsår begyndte Christian 7. at vise tegn på en psykisk lidelse, der snart gjorde ham uegnet til at regere. I det meste af hans regeringsperiode var det derfor andre personer, der var i retog styringen af landet. Historikere har siden sat mærket 'sindssyg' på ham og i flæng nævnt hans udskejelser og besynderlige indfald som en sigende – og ikke mindst underholdende – understregning af hans uduelighed. Men er der virkelig ikke andet at sige om Christian 7.?

Da den knap 17-årige Christian 7. besteg tronen i 1766 tegnede alt lyst. I årene forinden havde danske og udenlandske iagttagere gang på gang set beviser på drengens klare intelligens og belevne optræden. Højdepunktet havde været hans konfirmation i 1765. I Christiansborgs funklende slotskirke havde den unge kronprins brilleret med sine besvarelser på præsternes teologiske spørgsmål foran et publikum bestående af landets fornemste familier og udenlandske diplomater. Mange beretninger fortalte, at publikum havde været rørt til tårer. Nu var den begavede og charmerende dreng blevet konge, og alt tegnede fint for fremtiden.

Men bag den blændende facade gemte sig en opvækst med svigt, kulde og mishandling. Christians mor døde, da han var to år. Faren, den alkoholiserede Frederik 5., giftede sig hurtigt igen. Men den nye dronning, Juliane Marie, kunne ikke elske sin stedsøn. I stedet kastede hun al sin kærlighed på den søn, hun selv fødte nogle år senere. Arveprins Frederik, som han hed, blev hendes ét og alt.

Christians opdragelse stod den brutale hofmester Ditlev Reventlow for, og han holdt sig ikke tilbage med slag og ydmygelser i sin omgang med drengen. Christian frygtede hofmesteren og gjorde alt, hvad han kunne for at behage den utilregnelige Reventlow. Selvom det var almindelig kendt, at Reventlow

Sten Byriel og Gert Henning-Jensen

på ingen måde egnede sig til at have med børn at gøre – og slet ikke en kronprins – vendte alle det blinde øje til. Christian fandt trøst i fysiske udfoldelser som ridning, fægtning og dans. Billard og kortspil blev hans foretrukne adspredelser. Hans eneste fortrolige var hans schweiziske lærer, Reverdil, og den gruppe af tjenere og pager, der omgav ham.

Så snart han besteg tronen, begyndte man at trække i ham fra alle sider. Forskellige fraktioner ved hoffet forsøgte at bruge ham til at fremme deres positioner. Stridighederne ved hoffet blev ikke mindre, da han blev gift med den kun 15-årige engelske prinsesse, Caroline Mathilde. De to unge ægtefolk kunne ikke rigtig finde melodien og omgivelserne udnyttede kynisk den problematiske situation til at intrigere og skaffe sig indflydelse.

Som en reaktion på problemerne begyndte Christian at ture rundt i København med nogle af sine yndlinge. Her mødte han Anne Katrine Benthagen, der gik under navnet Støvlet-Katrine. Hun havde i et par år levet som luksusprostitueret og var kendt for sin skønhed og vilde opførsel. Christian var stærkt tiltrukket af hende og snart indledte kongen og Katrine til stor forargelse for både hoffet og byen et forhold med sadomasochistiske undertoner. Christian, Katrine og kongens venner drog hærgende rundt i Københavns gader, smadrede værtshuse og bordeller og sloges med vægterne. Men magtfulde personer ved hoffet satte en stopper for kongens forhold til Katrine. Grædende blev Christian tvunget til at skrive under på Katrines forvisningsordre. Kort efter Katrines bortvisning fødte dronningen en søn, kronprins Frederik.

Som et plaster på såret efter Katrines bortvisning drog Christian i 1768 ud på en længere udlandsrejse, der bl.a. førte ham til England og Frankrig. Alle

vegne blev Christian mødt af begejstrede tilskuere og fornemme opvartere, der talte om den danske konge med stor beundring efter at have mødt ham.

Kontrasten mellem den hærgende fløs i de københavnske gader og den belevne majestæt på rejse var slående. Men under den glimrende optræden følte Christian sig ensom og frustreret. Han havde slet ikke lyst til at være konge. Samtidig begyndte han at forestille sig, at verdens virkelige udseende blev skjult for ham af hoffets magtfulde mænd. I sine ensomme stunder på rejsen betroede han sig til rejse lægen, J.F. Struensee, der opmærksomt lyttede til den unge konges fortællinger. Kongen og lægen blev fortrolige.

Efter kongens hjemkomst til Danmark fik Struensee støt og roligt mere og mere indflydelse på Christian. Også dronning Caroline Mathilde begyndte at konsultere den nye læge. Konsultationerne førte til et kærlighedsforhold mellem den borgerlige læge og dronningen. Struensees magt var efterhånden blevet til et egentligt politisk regimente. Gennem et utal af dekreter med kongens underskrift forsøgte Struensee at reformere landet. Samtidig opgav Christian reelt at være hersker. Han stillede stadig op til alle sine officielle forpligtelser, men når det kom til stykket, ville han hellere løbe rundt med sine pager og sin grand danois-hund, Gourmand, og smadre møbler i de kongelige gemakker eller ro en tur på søen ved Hirschholm slot.

Forbindelsen mellem lægen og dronningen og de gennemgribende reformer blev for meget. Befolkningen i København var på oprørets rand og mange af de tidligere indflydelsesrige personer, der var sat ud af spillet af Struensee, drømte om hævn. En kreds omkring Christians stedmor, enkedronning Juliane Marie, og hans halvbror, arveprins Frederik tog nu

magten i landet ved et kup. Struensee blev henrettet og Caroline Mathilde blev landsforvist.

Christian blev snart en regulær fange under enkedronningen og arveprinsens styre. Opsynet med Christian blev givet til den sleske Engel Schack, der rammende blev kaldt Pomade-Schack. Hans opgave var at mandsopdække Christian og sørge for at fravryste kongen de underskrifter, som enkedronningen og arveprinsen skulle bruge for at styre landet. For selvom Christian reelt ikke regerede, var hans underskrift på alle væsentlige dokumenter stadig nødvendig. Illusionen om den enevældige konge af Guds nåde blev opretholdt, selvom han i virkeligheden havde mistet sine kræfter og ikke havde nogen som helst indflydelse.

I de næste 36 år levede Christian en skyggetilværelse. Da kronprins Frederik var 16 år overtog han i 1784 magten ved et kup og regerede derefter i farens navn. At sønnen nu havde overtaget roret betød ikke meget for Christian. Der gik historier om, at kronprinsen ofte behandlede sin far hårdhændet og lo hjerteløst af den forvirrede konge. Fra at være sin stedmors fange blev Christian nu sin søns pauseklovn. På grund af Englands bombardement af København i 1807 måtte Christian forlade sin by og leve i eksil i Rendsborg. Her døde han året efter af et slagtilfælde.

Hvad var der galt med Christian? Nogle mener, at han led af skizofreni i en eller anden form. Det kan heller ikke udelukkes, at lidelser som ADHD (DAMP) og Tourettes syndrom kan have været inde i billedet. Måske var han arveligt disponeret for sin sygdom. Men der kan næppe herske tvivl om, at hans opvækst og de omgivelser, han var tvunget til at leve i, havde betydning for hans tilstand. Han kunne ikke slippe fri af den rolle, han var født ind

i, og af det hof, han skulle leve med. Samtidig kom han på tronen i en meget ung alder, og han havde svært ved at navigere blandt de mange magtsyge og intrigante personer, der omgav ham.

Christian fik aldrig nogen selvstændig politisk betydning. Andre regerede i hans sted. Derfor har flere generationer af historikere med forkærlighed for handlekraftige statsmænd set Christian som en ynkelig bifigur i Danmarkshistorien. Men lige til sin død i 1808 bevarede han sin sarkasme og sit skarpe blik for det latterlige i omgivelsernes optræden. Selvom han især på sine ældre dage var affældig og indesluttet, evnede han at spille rollen som konge og danse en perfekt menuet. På intet tidspunkt var Christian i tvivl om, hvem han var. Heller ikke var han i tvivl om, hvem der omgav ham – og ikke mindst forstod han til fulde deres magt. Men han kunne ikke stille noget op mod overmagten. Og han glemte aldrig den brutale hofmester, der havde gjort hans barndom til et helvede, eller den Katrine, han havde været forelsket i.

Ulrik Langen er ph.d. i historie og lektor ved Syddansk Universitet. Han er også forfatter til en række historiske bøger senest Christian 7. – biografien Den afmægtige, JP/Politikens forlag 2008.

Gert Henning-Jensen og Johan Reuter

Om musikken i Livlægens besøg

Af komponist Bo Holten

Tidligere tiders komponister brugte i reglen mange forskellige stilpræg i deres musik. Eksempelvis bruger Bach ofte en renæssance-agtig "stile antico" side om side med en moderne "galant" stil, der straks efter afløses af nymodens italiensk eller fransk inspireret musik. Vi har bare hørt musikken så ofte, og den er kommet på så stor tidsafstand, at vi ikke længere hører de voldsomme stilbrud. Det samme gælder i øvrigt i lige så høj grad hos Mozart og faktisk hos de fleste andre.

På samme måde har jeg i Livlægen betjent mig af den musik-type, som i hvert enkelt tilfælde tjener det dramatiske og det emotionelle på den mest slagkraftige måde. At kunne fortælle historien i

musik på den for mig mest medrivende og overbevisende måde har været mit primære mål. I første akt forekommer musikere på scenen, som spiller en lille fjoget march, der akkompagnerer Christian VII's første møde med sin kommende dronning. Den ubehjælpelige tekst, som Guldberg har skrevet til lejligheden, kræver netop en sådan type musik. Når hoffet danser i 1. akt er det naturligvis til en menuet af 1700-tals type, men når hoffet danser i 2. akt, hvor vi er et helt andet og meget mere dystert sted i det dramatiske forløb, ja så danses der til en melankolsk c-mol vals, der kunne have været fra 1890. Alle er dog stadig i rokoko-kostumer - men bestemt ikke indvendigt.

Tydelighed har altså været min ledetråd i det musikalske arbejde med Livlægens besøg. Musikken er ret enkel og også klar i udtrykket, men ikke unuanceret, håber jeg. Jeg har gjort mig umage med tekst-deklamationen, så det skulle være muligt at forstå meget af det sungne. Jeg har ofte placeret de vigtigste tekst-detaller i sangernes midterregister og ofte også i almindelig talerytme, for forståelighedens skyld.

Når jeg nu har været så heldig i denne forestilling at have en instruktør som er dybt trofast over for hvad værket vil sige, og som også har en meget fantasifuld tilgang til stoffet, så er det dejligt at kunne konstatere at musik, libretto og instruktion går hånd i hånd i realiseringen af et dramatisk forløb på den mest tydelige og nuancerede måde.

Elisabeth Jansson, Sten Byriell, Aniq Ahmad Ali og Gert Henning-Jensen

Om nerve og udfordringer

– Den Kongelige Operas Solister fortæller om arbejdet med *Livlægens besøg*

Af Susser Feit

Johan Reuter, Struensee

Nerven i *Livlægens besøg*...

opstår undervejs, i den ekstremt komplicerede kunstart, som opera er: De allerførste prøver, hvor vi oplever orkesteret, første gang vi flytter fra prøvesalen og ned på scenen, osv. osv. Hele denne magiske nerve der opstår efterhånden som det hele kombineres til en helhed, et færdigt stykke.

Den største udfordring i *Livlægens besøg* ...

var at overvinde min egen evindelige pessimisme, som jeg altid kæmper med undervejs i prøveforløbet. At turde tro på projektet, skønt jeg jo med min fornuft kunne se, at vi var rigtig godt i sving. Sådan har jeg det hver gang med helt nye og ukendte projekter – det er så fuldkommen forskelligt fra at arbejde med de store ”gamle” operaer, der bygger på så meget fælles tankegods, som en platform, der giver tryghed.

Elisabeth Jansson, Caroline Mathilde

Nerven i *Livlægens besøg*...

finder jeg i det faktum, at selve historien er sand og ikke en opdigtet sag. At det hele er sket i virkeligheden er virkelig inspirerende og giver forestillingen så meget intensitet.

Den største udfordring i *Livlægens besøg* ...

er de vanvittig mange kostumeskift! Jeg skal ud og ind af syv af disse her kæmpestore kjoler og hele tre forskellige parykker – og det skal gå rigtig hurtigt!

Instruktøren Peter Oskarson taler med Elisabeth Jansson i en pause under prøverne på *Livlægens besøg*.

Gert Henning-Jensen, Kong Chr. VII

Nerven i *Livlægens besøg*...

finder jeg i den meget facetterede personlighed, som den unge konge har: Ingen ved jo, hvorfor han reagerede, som han gjorde, og måske var hans vanvid og angst en naturlig og sund reaktion på at være opvokset i et kærlighedsløst miljø, uden nogen støtte, midt i et magtspil og med urimelige og truende krav hængende over hovedet. Måske var han på den måde, den mest normale ved det hof? Da jeg hørte vi skulle lave *Livlægens besøg*, håbede jeg inderligt på dette parti, for det er en drømmerolle med kæmpe udfordringer: Jeg vil så gerne, at folk føler med den unge konge, forstår ham, og ikke kun ser ham som en spændt fjeder af galskab. Sådan var han, nu og da, men det må aldrig blive ensidigt.

Den største udfordring i *Livlægens besøg*...

er at lave en troværdig og retfærdig karaktergengivning af Kong Chr. VII, så hans liv og skæbne bliver ordentligt belyst. Jeg vil ikke, at han kun fremstår som en lallende tosse!

Gitta-Maria Sjöberg, Enkedronning Juliane Marie

Nerven i *Livlægens besøg*...

finder jeg i min analyse af enkedronnings figur:

Jeg taler med mennesker, der kender til hendes skæbne, jeg læser om hende, studerer malerier fra tiden og hendes portrætter i bøger: Hvem var hun og hvorfor blev hun den, hun blev? Jeg må ind under huden på hende, for at give hende liv på scenen!

Den største udfordring i *Livlægens besøg* ...

er at få enkedronningen menneskeliggjort, så hun ikke bliver ensidigt ond. Jeg prøver at finde noget sympatisk i hende, for at kunne fremstille hende ægte nuanceret, For det tror jeg, hun var.

Prøve på *Livlægens besøg*. Sufflor Karen Hoffman, Gert Henning-Jensen, Sten Byriel og dansere fra Pantomimeteatret.

Bengt-Ola Morgny, Enevold-Brandt

Nerven i *Livlægens besøg ...*

er at vi skaber, mens vi udformer. Vi improviserer. Det tillader vores instruktør. Han ønsker det sådan, og han åbner døre og lader os selv byde ind med det, vi gerne vil. Andre instruktører har helt præcise og indiskutable meninger, men her udvikler vi os hele tiden. Instruktøren begrænser os ikke.

Den største udfordring i *Livlægens besøg ...*

er alle de mange scener. Der er 28 forskellige scener, og der går altså et stykke tid, inden man lærer det. Der var også en del tekniske problemer med kulisserne, som vi skulle have løst.

Djina Mai-Mai, Støvlet-Katrine

Nerven i *Livlægens besøg ...*

er meget individuel. For mig er det sammenholdet. Vi er alle i samme båd. Vi har ventet og ventet og ventet på bænken. Der opstår et fællesskab på de træbænke. Men nerven fra scenen er det kun publikum, der kan fornemme. Vi andre er for langt inde i det til at kunne se det udefra.

Den største udfordring i *Livlægens besøg ...*

er, som altid når man har fået et lille parti, at det bliver fyldestgørende med de midler, man har fået til rådighed. Mere vil jeg helst ikke fortælle, for jeg vil gerne have, at folk selv oplever og lytter med deres hjerte.

Bengt-Ola Morgny og Gert Henning-Jensen

Værd at vide om forestillingen

I deres iscenesættelse af Livlægens besøg har instruktøren Peter Oskarsen og resten af holdet bag forestillingen arbejdet med fire vigtige motiver:

Sprækken er et billede på den mulighed, der åbner sig. Men hvis man vælger at gå igennem sprækken, udsætter man sig selv for fare.

Dødens Teater er et billede på det liv, der udspiller sig ved det danske hof og på Hofteatret, hvor Struensee og Caroline Mathilde danser sammen for sidste gang, inden de bliver arresteret. Men dødens teater henviser også til skafottet (scenen) på Østre Fælle, hvor Struensee blev henrettet i 1772.

Naturen er modsætningen til dødens teater, og i naturen er stemningen omtrent som i den franske rokokomaler Antoine Watteaus Rejsen til Cythère.

Pulcinella er en slags ledsager eller ånd, som på én gang er hjælper og dæmon. I den syditalienske mytologi leder pulcinellaerne dansen i karnevalet og er samtidig budbringere mellem dødsriget og de levendes verden. De repræsenterer også teatret, som betyder så meget for den unge Kong Christian. Den venetianske kunstmaler Giandomenico Tiepolo er kendt for sine billeder af disse pulcinellaer.

Johan Reuter og Elisabeth Jansson

Elisabeth Jansson

Struensees Danmark – set med fremmede øjne

Af Thomas Bredsdorff

Sidst på året 1770 kom en ung englænder, John Williams, op på slottet i København. Han var på en fem år lang studierejse til en række nordeuropæiske lande for at skrive en afhandling om deres regeringsformer. Det var i de enevældige herskeres tid, så han havde haft svært ved at skaffe sig oplysninger. I Danmark mødte der ham en overraskelse.

– Værsgo, sagde kongens livlæge, der netop var blevet landets egentlige regent. Der er fri adgang til alle statsdokumenter også dem, der vedrører finanserne og indenrigspolitikken.

Det er ikke sært at John Williams kom til at nære beundring for Struensee. Danmark derimod havde han ikke meget til overs for. Det her skal forestille at være oplyst enevælde, skriver han i sin rapport, men det ligner mere et dårligt administreret fattighus med en vilkårlig retspleje og med love, der som ingenting lader sig dreje i de mægtiges favør. Og den danske adel? Tjah, siger Williams, det er svært at afgøre om det er dens ondskab eller dens dumhed der er mest eklatant. Williams har ikke kun set sig om i landet, men også studeret skrifter af Holberg og andre danske historikere.

”Hvis en asiatisk fyrste opførte sig mod bønderne, som de danske konger gjorde, ville der komme revolution. Men i Danmark afvikles alt under retfærdighedens maske, skønt ingen beskytter de uskyldige mod de mægtiges nedrige og ondskabsfulde luner.”

Danmark er ikke et monarki, men den perfekte blanding af anarki og tyranni, skrev en anden ung englænder, Nathanael Wraxall, i sin bog om det land, Struensee gik i gang med at reformere. Slavestat er en anden betegnelse begge de to englændere bruger om Danmark.

Det sidste er det svært at være uenig med dem i. Vi plejer at bruge pænere ord, når vi i skolen lærer om den tids vilkår for befolkningens flertal, ord som ’stavnsbåndet’ og ’hoveri’. Men indholdet af de to begreber tilsammen er det vi slet og ret kalder slaveri, når vi møder det i andre lande. Det var – det lader sig nok ikke benægte – en slavestat, Struensee gav sig i kast med at reformere.

De engelske iagttagere kan ikke lade være med at godte sig over den ivrige læges tiltag. Wraxall fortæller en anekdote om hvordan Struensee gjorde hovedrent i domstolene. Han spurgte alle 30 dommere pr. brev, hvor meget de tjente. 1500 rigsdaler, svarede de, og ikke 4000, som sandheden var, af frygt for at han skulle synes de var grådige. Den gode livlæge skrev så tilbage at kongen ikke længere havde brug for deres arbejde, men at han i sin nåde ville lade dem beholde en tredjedel af deres løn! I stedet indsatte han så seks andre til at udgøre en ny domstol. Han fyrede hestegarden. Han fyrede fodregimentet i Norge. Han tænkte på at indskrænke adelens magt og sætte bønderne fri, siger Nathanael Wraxall og konkluderer: ”Det var hans forbrydelse. Det var ministeren, ikke manden, der var blevet suspakt.”

Af historien om Struensees udrensning af dommerne slutter den engelske iagttager også at den mand må have haft en sjælden evne til at gøre sig uvenner med folk. Han behandlede selv de indkomne sager. Det hændte at han gav et skriftligt svar i løbet af bare to timer. Man kan forestille sig hvor lidt pris embedsmændene har sat på sådan en chef. De har nok heller ikke været begejstrede over at få besked på at sætte en ung fløs af en englænder ind i de sagsakter, de sad med. ”Hæren, flåden, kancelliet, finansens, adelen, herremændene – alle hadede de Struensee.”

En moderne iagttager kan ikke undgå at blive lige så imponeret som de to englændere over mange af Struensees ideer – og ryste lige så meget på hovedet over hans fremgangsmåde. Han afskaffede tortur som forhørsmetode, han indførte trykkefrihed under ansvar. Han gav uægte børn arveret. Da han modtog en klage fra en jøde, der var blevet nægtet ret til at indstille sig til medicinsk eksamen, indskærpede han Københavns Universitet, at grader skal uddeles på grundlag af kundskaber, ikke af religion.

Jo, Struensee havde lyse ideer. Danmark kunne have set anderledes ud, hvis han ikke havde været så dum på mennesker. Og så naiv. Det kup der gjorde en ende på hans styre, var egentlig planlagt til at finde sted fire måneder tidligere, men blev afsløret. Og hvad gjorde Struensee? Kaldte kupmagerne ind en for en og sagde at det var sandelig en rigtig dårlig ide du dér har fået; gå nu pænt tilbage til dit skrivebord og gør ikke sådan noget igen! Hvilket de så selvfølgelig gjorde.

Da de to englændere udgiver deres bøger med beretningerne om Danmark under Struensee, er der gået et par år. Manden er henrettet. Tilbage er eftermælet, Struensees og Danmarks.

Hvad med hans forhold til dronningen? John Williams bestrider at der skulle være foregået noget mellem dem som gjorde indhug i kongens ægteskabelige rettigheder – historien om utroskaben mener denne Struensee-fan virkelig må være noget kupmagerne har fundet på for at få et påskud for at arrestere dronningen og hindre hende i at fortælle kongen sandheden.

Den anden englænder, Nathanael Wraxall, berører slet ikke spørgsmålet om et intimt forhold mellem Struensee og dronningen, skønt han kunne have givet os dronningens version, for han er et af de få vidner der helt sikkert har talt med hende efter Struensees fald. Da den landsforviste Caroline Mathilde befandt sig på slottet i Celle, hvor hun boede de sidste tre år af sit liv, blev hun nemlig opsøgt af repræsentanten for en gruppe, der ville prøve at få hende tilbage på tronen. Den mand var Wraxall.

Missionen til den forstødte dronning er hemmelig, så den røber han ikke. Sin mening om Struensee lægger han derimod ikke skjul på. Da han skal sammenfatte den, påkalder han sin store landsmand Thomas More, forfatteren til 'Utopia', der indtog rigets højeste embede som kansler under kong Henrik 8. og derefter faldt i unåde og blev halshugget:

”Som statsmand regner jeg Struensee for at være på niveau med Thomas More, der også led en tidlig og vanærende død, men som er blevet rehabiliteret af eftertidens upartiske dom.”

Thomas Bredsdorff, dr. phil., er mangeårig kulturskribent ved Politiken, tidligere professor ved Nordisk Filologi, Københavns Universitet og forfatter til bl.a. bogen Den brogede oplysning, Gyldendal 2003.

Dommen over Caroline Mathilde og Struensee

Af Ulla Hahn Ranmar, Skoletjenesten

I kraft af Struensees mange lovændringer, der skulle sikre den enkelte borgers rettigheder, skabte han sig også mange fjender inden for den daværende elite i Danmark. Ikke mindst blandt adelen ønskede man at bevare tingenes orden. Derfor var det heller ikke svært for enkedronning Juliane Marie at samle sine medsammensvorne den 17. januar 1772. Man kommer dog heller ikke uden om, at Struensees position og forhold til dronningen samtidigt vakte harme i den almindelige befolkning. Netop ved at ophæve censuren havde han selv banet vejen for, at der rundt omkring i byen blev opsat plakater, der hentydede til dronningens intime forhold til den tyske læge. Samtidigt var befolkningen heller ikke begejstrede for, at det var en tysker, der lige pludselig sad som den reelle magthaver i landet.

Den skæbnesvangre nat den 17. januar 1772 blev sidste gang, Caroline Mathilde og Struensee så hinanden. Caroline Mathilde blev den næste dag ført

til Kronborg. Her holdt hun stand imod alle anklager indtil den 6. april 1772, hvor hun brød sammen og tilstod sit forhold til Struensee. Hun underskrev derefter en erklæring, hvori hun tilstod sit ægteskabsbrud. Dernæst kunne kongen retmæssigt lade sig skille fra hende. Derefter blev hun, adskilt fra begge sine børn, eksileret til byen Celle i Tyskland, hvor hun døde kun 24 år gammel.

Efter arrestationen blev Struensee straks ført til fæstningsanlægget Kastellet i udkanten af København. Derefter blev der nedsat en kommission, der skulle finde beviser imod ham. Det var hans modstanderes mål at bevise over for omverdenen, at Struensee havde haft planer om et regulært statskup. Dette lykkedes dog aldrig. Derimod tilstod også Struensee, da han blev forelagt flere af tjenestefolkenes miskrediterende vidneudsagn, til sidst sit forhold til dronningen.

Anklagen mod Struensee lød på magtmisbrug og hans forhold til dronningen, som var en majestætsfornærmelse. I sidste ende blev Struensee dog kun dømt for majestætsfornærmelse, men dette var dog stadig nok til, at han blev dømt til døden. Henrettelsen skete den 28. april 1772 på Østre Fælle ved halshugning, hvorefter hans hoved, hånd og parterede krop blev sat på hjul og stejle. Denne form for straf er i nutidens øjne makaber, men dengang var den ikke usædvanlig. At udstille de afhuggede legemsdele skulle stå som skræk og advarsel for andre.

Gert Henning-Jensen og Det Kongelige Operakor

Spørgsmål til efterbehandling

- Hvad syntes du om operaen? Hvorfor?
 - Levede den op til dine forventninger?
Brød den nogle steder med de forventninger, du havde?
 - Blev du grebet af fortællingen? Hvorfor?
 - Hvordan oplevede du iscenesættelsen?
 - Hvordan oplevede du samspillet mellem musik, tekst og iscenesættelse?
 - Hvordan har operaen påvirket din bevidsthed om de historiske begivenheder omkring Struensee?
 - Har du læst bogen, inden du oplevede operaen?
Hvis ja, hvordan påvirkede operaens format din oplevelse af historien?
Var den anderledes end du havde regnet med? Hvorfor?
Hvis du ikke har læst bogen inden forestillingen, kan du prøve det modsatte – at læse bogen efterfølgende. Hvordan påvirker operaen din efterfølgende oplevelse af bogen?
 - I kan gense operaen på DVD i klassen efterfølgende. Diskuter, hvordan live-opera generelt virker på publikum i forhold til oplevelsen af en DVD-indspilning.
-

Forslag til det videre arbejde

Musik

- Er *Livlægens besøg* Danmarks nye nationalopera?
Nogle anmeldere har udnævnt *Livlægens besøg* til at være netop dette.
Læs musikprofessor Heinrich Schwabs debatterende artikel herom på:
<http://e-tidsskrifter.dk/ojs/index.php/magasin/article/viewFile/108/65>

Sammenlign musikken fra Struensees tid med Bo Holtens musik.

Kan I finde fællestræk?

I kan finde flere artikler om musikken i Danmark i 1700-tallet på:

<http://www.kb.dk/da/nb/tema/webudstillinger/goldendays/index.html>

Historie

- I kan finde en masse artikler og forslag til øvelser og opgaver omkring Danmark i 1700-tallet på :
<http://www.farligeforbindelser.skoletjenesten.dk/index.html>

Dansk

- Arbejd videre med genren historiske romaner og dennes relation til den historiske virkelighed. Hvordan forholder romanen sig til perioden?
Hvordan var virkelighedens litteratur på dette tidspunkt?

Dansk/ historie

- Dette kan selvfølgelig også indgå i en mere tværfaglig diskussion om i hvor høj grad man kan bruge historiske romaner som kilde til en historisk epoke eller historiske begivenheder. Hvilke metodiske og videnskabsteoretiske forskelle ligger der til grund herfor? Er al historieskrivning faktuel?
Hvad kan romanen fortælle os om dengang og hvad fortæller den om nutiden?
-